

ДРАМАТИЧНА ПОЕМА: АВТОРСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЖАНРУ (на матеріалі творів "Натан Мудрий" Г.Е. Лессінга і "Манфред" Д.Г. Байрона)

У статті досліджено типологічні особливості жанру драматичної поеми і запропоновано виокремити її види: просвітницьку і романтичну.

Драматична поема, як і інші літературні жанри, виникла у процесі еволюції літературних родів і, подібно до жанру оповідання чи роману, видозмінювалася і продовжує набувати різних форм залежно від об'єктивних вимог певного часу і суб'єктивних естетичних концепцій конкретного автора.

Драматичними поемами, наприклад, вважають і твір Г.Е. Лессінга "Натан Мудрий" (1779) [1: 618], і твір Д.Г. Байрона "Манфред" (1817) [2: 820]. Створені в різні епохи, ці твори, безумовно, відрізняються ідейною спрямованістю, але їх композиція, характерні ознаки поведінки героїв, позиція автора продиктовані особливостями жанру драматичної поеми і тому подібні. Метою статті є спроба на основі компаративного зіставлення означених творів здійснити уточнення жанрового визначення "драматична поема".

Твір Г.Е. Лессінга "Натан Мудрий" відображає філософські ідеї XVIII ст. і є прикладом літератури просвітницького реалізму. У цій драматичній поемі автор звертається до гуманістичної ідеї про рівні права всіх людей, незалежно від їх віросповідання і місця народження:

... Еврей и христианин –
Не люди ли сперва, а уж потом
Еврей и христианин? Ах, когда бы
Мне удалось найти...
Хоть одного найти еще, который
Довольствовался б тем, что человеком
Зовется он! [1: 247]

Мрія головного героя здійсниться в кінці твору, а на початку й іудей Натан Мудрий, і лицар-храмовник, і султан Саладін керуються принципами своєї національної моралі і відстоюють традиції і релігію свого народу.

Г.Е. Лессінг розповідає історію іудейської дівчини, врятованої від вогню європейським лицарем-храмовником, який у кінці драматичної поеми виявляється рідним племінником непримиренного ворога християн – мусульманського правителя Саладіна.

Султан Саладін, захопивши в полон лицарів-храмовників, які порушили угоду про перемир'я, милостиво дарує життя одному з них тільки тому, що той був схожий на його молодшого брата Асада, який колись вирушив здобувати військову славу і не повернувся. Як з'ясується в кінці твору, юнак дійсно є сином Асада, відомого в стані християнських лицарів під ім'ям Вольфа фон Фільнека. Ця дивовижна метаморфоза стала можливою завдяки коханню арабського принца до німецької красуні, почуття виявилися сильнішими за релігійні і національні перестороги.

Ті ж самі почуття змінюють і самого лицаря-храмовника, який спочатку не хоче навіть бачити врятовану ним дівчину тільки тому, що вона є донькою іудея, а потім пристрасно в неї закохується.

Драматична поема "Натан Мудрий" створювалася Г.Е. Лессінгом у XVIII ст. під впливом провідних ідей Просвітництва, тому визначальним для всіх героїв твору є співвіднесення їх учинків з настановами розуму. (Характерною є назва твору за іменем головного героя – Натан Мудрий).

Старий іудейський купець Натан, прозваний Мудрим, розповідає притчу про трьох братів, кожен з яких отримав від помираючого батька безцінний перстень, що давав йому право бути старшим у родині. Але, як виявилось, не бажаючи образити когось із своїх дітей, старий замовив три однакових персні, бо вважав кожного свого сина вартим відзнаки. До цього часу не можуть помиритися брати: кожен зазіхає на право керувати, відстоюючи автентичність свого персня.

Так і в творі Г.Е. Лессінга три народи, три релігії – християни, іудеї і мусульмани – доводять свою зверхність. Але тільки розум і гуманізм, за задумом автора, не дають здійснитися злочину, брат рятує сестру, мужній Лев і прекрасна Бланда знаходять в особі суворого Саладіна рідного дядька, а мусульманський правитель нарешті зізнається про долю свого улюбленого молодшого брата. І все це стає можливим тільки тому, що головний герой Натан Мудрий підпорядковує свої вчинки, перш за все, вимогам людяності:

... Запомни,
Что набожно мечтают гораздо легче,
Чем поступать по совести и долгу.
Кто волей слаб – охотно предается
Таким мечтам, чтоб только – сам порою
Не сознает он умысла, – чтоб только
От добрых дел себя избавить [1: 196].

Твір Д.Г. Байрона "Манфред" написаний у період кризи суспільних ідеалів кінця XVIII – початку XIX ст. Герої літератури цього періоду, як і їх творці, ховаються від невирішених соціальних проблем у світі власних почуттів, мрій, ілюзій.

Центральним образом драматичної поеми є самотній, розчарований, байдужий до людських пристрастей герой:

...От самых юных лет
Ни в чем с людьми я сердцем не сходился.
И не смотрел на землю их очами;
Их цели жизни я не разделял,
Их жажды честолюбия не ведал,
Мои печали, радости и страсти
Им были непонятны. Я с презрением
Взирал на жалкий облик человека [2: 635].

Манфред живе виключно почуттями: кохання – до сестри Астарти, зневаги – до світу людей, розчарування – в самому собі:

... он стремился душою прочь от мира
И постигнул... что в знании нет счастья,
Что наука – обмен одних незнаний на
другие... [2: 645].

І в той же час це надзвичайно сильна особистість. Герої драматичної поеми дають Манфреду високу оцінку: один з духів природи вважає, що "... он был бы могучий дух..." [2: 650]; абат називає його "... возвышенным созданием..." [2: 657], а сам Манфред говорить про себе: "... Я со стадом мешаться не хотел, хотя бы мог быть вожаком. Лев одинок – я тоже... Я – как жгучий вихрь..." [2: 657].

Але, як і інші романтичні герої, Манфред, переживши трагедію розчарувань, не просто пориває свої стосунки з людьми, він робить виклик життю і смерті.

Хронологи розглянутих драматичних поем відповідають естетичним ідеалам просвітництва і романтизму.

У творі Г.Е. Лессінга "Натан Мудрий" художній час представлений спогадами і розповідями дійових осіб, на долю ж сучасності припадає лише логічне завершення діянь, які вже відбулися в минулому. Художній простір практично ніякої ролі не відіграє, тому автор так мало приділяє уваги інтер'єру, костюмам, опису місця подій.

У драматичній поемі Д.Г. Байрона "Манфред" художній час теж поділяється на минуле і сучасне: спогади героя, його слуг, абата про старого графа, прекрасну Астарту, активність самого Манфреда. Але все, що могло статися, вже відбулося. Автор констатує факт. Трагедія головного героя своїм корінням сягає минулого, його юності. Сучасність нічого не змінює, ніхто з героїв не в змозі протистояти силі спогадів і зупинити Манфреда.

Місце, в якому на момент розповіді відбуваються зустрічі і діалоги героїв, підкреслює лише романтичність поглядів самого автора (середньовічний замок, верхівки гір і т.п.), нічого не змінюючи і ніяк не впливаючи на хід подій.

Тому саме хронологію цих творів допомагає зробити висновок, що драматична поема за своїми композиційними особливостями є віршованою розповіддю в драматичній формі або діалогізованою розповіддю у віршах.

Отже, незалежно від часу створення й авторства драматична поема вирізняється такими типологічними особливостями: в основі композиції – розповідь, яка, у свою чергу, складається з декількох розповідей, що або доповнюють факти, як у реалістичному творі Г.Е. Лессінга, або додають таємничості, як у романтичній поемі Д.Г. Байрона.

У реалістичному варіанті драматичної поеми в центрі уваги – подія, у романтичному – внутрішній світ, почуття головного героя. У реалістичному творі Г.Е. Лессінга автор, як просвітник XVIII ст., підводить читача до логічного розкриття істини, у романтичній поемі Д.Г. Байрона автор, як представник мистецтва початку XIX ст., з кожною розповіддю все більше заплутує читача, відображаючи філософію позитивізму про непізнання світу. Подія (або події) в драматичній поемі відбулася в минулому, але її розвиток не зупиняється, дією є обговорення, розвиток переноситься з об'єктивної площини в суб'єктивну – у сферу розуму або почуттів, у Г.Е. Лессінга – в роздуми Натана, у Д.Г. Байрона – у внутрішній світ Манфреда. У просвітницькій поемі герої керуються в основному настановами розуму і, незважаючи на драматичність ситуацій, дуже стримано виявляють свої почуття, а в романтичному творі навіть духи переймаються людськими пристрастями, віддаючи перевагу почуттям перед розумом.

Треба зауважити, що просвітницька драматична поема може бути представлена на сцені, на відміну від романтичної драматичної поеми, яка стоїть ближче до драми для читання. На цей факт звернув увагу Д.Г. Байрон у листі до Мюррея у 1817 році: "В ней (мова іде про поему "Манфред") три акта, и по своему характеру она необузданна, метафизична и необъяснима ... она совершенно не пригодна для сцены..." [2: 820].

Отже, драматична поема – це жанр, який є наслідком процесу синкретизації, утворення дифузних явищ в середовищі літературних родів і жанрів. В основі твору – віршована розповідь про подію або про події, представлена декількома варіантами, тобто поглядами, ставленням до події або подій дійових осіб, що, безумовно, додає драматичності твору й одночасно посилює ліричність, показує рух душі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Г.Э. Лессинг. Избранные произведения. – М., 1953.
2. Д.Г. Байрон. Стихотворения. Поэмы. Драматургия. – М., 1999.

Матеріал надійшов до редакції 16.03.2006 р.

Тименко Т.Г. Драматическая поэма: авторская интерпретация жанра (на материале произведений "Натан Мудрый" Г.Э. Лессинга и "Манфред" Д.Г.Байрона).

В статье исследуются типологические особенности жанра драматической поэмы и предлагается выделить виды драматической поэмы: просветительскую и романтическую.

Tymenko T.G. Dramatic poem: the author's genre interpretation (based on G.E. Lessing's "Natan the Wise" and G.G. Byron's "Manfred").

The article studies the typological peculiarities of the genre of dramatic poem and suggests the differentiation of its forms: educational and romantic.